

УДК 342.828 (477)

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-7-8-5**Марченко Андрій Романович,**

магістр кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID ID: 0009-0002-3818-4450

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ – ПРИНЦИП ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Останніми роками юридична наукова спільнота здебільшого досліджувала загальне коло питань, пов'язаних із проблематикою адміністративної юстиції. Такий стан речей зумовлений тим, що сам інститут адміністративної юстиції є досить складним, багатограним, динамічним і суперечливим. Тому питання сучасних проблем застосування принципів адміністративного судочинства є актуальним і потребує більш детального розгляду. Принцип пропорційності можна вважати новим принципом судоустрою, який раніше розглядався деякими дослідниками процесу лише як ненормативний системний принцип здійснення правосуддя. На основі аналізу доктринальних положень та стану правового регулювання принцип пропорційності розглядається як вимога дотримання в адміністративній процедурі необхідного балансу між можливими негативними наслідками для прав, свобод та інтересів юридичної особи і цілями, що переслідуються застосуванням адміністративних санкцій на її користь. Принцип, про який йде мова, вимагає тріступеневого дослідження, яке поділяється на встановлення відповідності заходу поставленій меті, необхідності самого заходу та пропорційності мети, з наданням пріоритету найм'якшому заходу, який в будь-якому випадку дозволяє досягти мети, що переслідується нормою. Це принцип мінімальних засобів, який є важливим орієнтиром для перевірки законності актів інституцій. Таким чином, невиправданим і, відповідно, караним з точки зору зловживання владою буде захід, який зачіпає приватну сферу і не виправданий конкретними і обґрунтованими потребами публічного інтересу.

Ключові слова: принципи права, принцип пропорційності, судова практика, міжнародний досвід.

Marchenko A. R. The principle of proportionality – principle of public law

In recent years, the legal scholarly community has largely studied the general range of issues related to the problems of administrative justice. This state of affairs is due to the fact that the institution of administrative justice itself is quite complex, multifaceted, dynamic and contradictory. Therefore, the issue of modern problems of application of the principles of administrative justice is relevant and requires a more detailed review. The principle of proportionality can be considered a new principle of the judicial system, which previously was considered by some researchers of the procedure only as a non-normative systemic principle of the administration of justice. Based on the analysis of the doctrinal provisions and the state of legal regulation, the principle of proportionality is considered as a requirement for maintaining in the administrative procedure the necessary balance between possible negative consequences on the rights, freedoms and interests of a legal person and the purposes pursued by the application of administrative sanctions in its favor. The principle in question requires a three-step study, which is divided into establishing the appropriateness of the measure for the objective to be achieved, the necessity of the measure itself and the proportionality of the objective, giving priority to the mildest measure, which in any event allows the objective pursued by the rule to be achieved. This is the principle of minimum means, which is an important guideline for verifying the legality of an act of the institutions. Therefore, a measure that is unjustified and therefore punishable in terms of abuse of power will be a measure that affects the private sphere and is not justified by specific and justified needs of public interest.

Key words: principles of law, principle of proportionality, judicial practice, international experience.

Актуальність проблеми. Принцип пропорційності – це принцип загальної теорії, який є одним із загальних критеріїв справедливості. Таким чином, цей принцип ґрунтується, як зазначалося вище, на обґрунтованості заходу, а не на попередній та процесуальній стадії. Його розвиток можна простежити у прецедентному праві Суду ЄС, а потім поширити на сюжети національних правових систем. Принцип пропорційності відіграє важливу роль у судовому захисті прав фізичних та юридичних осіб. Він дозволяє адміністративним судам застосовувати змістовний підхід до оцінки рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а не обмежуватися лише формальною законністю адміністративних актів. Беручи до уваги, що принцип пропорційності став принципом, закріпленим *expressis verbis* у багатьох національних та міжнародних системах за останні десятиліття, він також привернув увагу основних юридичних шкіл і неодноразово був предметом правових дебатів неодноразово. Основною сферою, в якій цей принцип був проаналізований, є конституційне право. Менш проаналізованою була роль пропорційності в адміністративному праві. Насправді, аналізуючи доктрину та судову практику

останнього часу, можна зробити висновок, що пропорційність також відіграє значну роль в адміністративному праві, навіть якщо конституційні права не зачіпаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принцип пропорційності відіграє важливу роль у здійсненні судами контролю за рішеннями публічної адміністрації, маючи своєю основною метою обмеження дискреційних повноважень цієї адміністрації, збалансування відповідних публічних інтересів та захист прав та інтересів приватних осіб, що відображає корисність цього принципу для аналізу перевищення меж дискреційних повноважень цієї адміністрації. Правову природу даного принципу розглядали у своїх наукових працях такі вчені як: Ерік Енгл, Історія загального принципу пропорційності: Огляд, с. 3; Юрген Шварце, Європейське адміністративне право, с. 680–702 (1992); Ніколас Еміліу, Принцип пропорційності в європейському адміністративному праві (1996); Майкл Акхерст, Застосування загальних принципів права Судом Європейських Співтовариств, 1981 BRIT. Y.B. INT'L L. 29, 38-51 (U.K.).

Метою статті є проведення дослідження, що описує принцип пропорційності як новий принцип публічного права.

Виклад основного матеріалу. Застосування принципу обмежується визначенням таких аспектів: відповідність заходу (або адекватність) досягненню бажаного результату, що означає, що засоби є законними і слугують поставленій меті, через що деякі німецькі автори говорять про «принцип релевантності» [6]; необхідність застосування відповідного заходу в тому сенсі, що орган влади не має в своєму розпорядженні іншого механізму, менш шкідливого для потерпілої сторони; і те, що захід не є непропорційним обмеженням, яке він накладає, що також називається пропорційністю в строгому розумінні, а також тоді, коли йдеться про баланс цінностей та інтересів, про які йде мова [8].

Принцип пропорційності охоплює ситуацію, в якій будь-який захід, що вживається, наприклад, органами виконавчої влади, повинен бути добре адаптований і вивчений для досягнення цілей, які він переслідує. Принцип пропорційності найкраще можна проілюструвати фразою відомого професора адміністративного права Фріца Флейнера, який зауважив, що «поліція не повинна стріляти з гармат по горобцях» [1].

Застосування принципу пропорційності часто критикують за те, що він є настільки суворим, що залишає місце для адміністративного розсуду. Як ми показали, ми дотримуємося думки, що принцип пропорційності містить у собі осуд надмірної влади. З іншого боку, деякі автори вважали, що часте посилення на принцип пропорційності може сформулювати «суддю, що законодавствує» і, як наслідок, порушити принцип поділу влади в державі [12].

Принцип пропорційності походить з німецької конституційної та адміністративної судової практики, а згодом був прийнятий Судом Європейського Союзу, зокрема у сфері санкцій, державної допомоги, винятків з правил конкуренції, що підняло його до статусу загального принципу правового порядку Співтовариства. У німецькому публічному праві принцип пропорційності (*Verhältnismäßigkeit*) покликаний вимірювати легітимність заходів, що вживаються всіма державними органами. Це найважливіший, але водночас і найсуперечливіший принцип в адміністративному праві. Як було визнано на доктринальному рівні, він застосовується до законів, актів, а також до дій виконавчої та судової влади. Він слугує для перевірки та запобігання порушенню прав громадян законодавством, адміністративними актами або в різних питаннях. Його сфера застосування вийшла за межі проблем громадян з державними актами і стала стабільною навіть у горизонтальному контексті: конкретно проти конкретного [22].

В адміністративному праві принцип пропорційності є критерієм, який відмежовує дискреційні повноваження адміністративних органів від перевищення влади, у зв'язку з чим здійснюється судовий перегляд адміністративних актів на предмет перевищення влади. Згадаємо також думку, висловлену відомим автором Антоніє Йоргован, яка вважає, що межі дискреційних повноважень встановлюються: «писаними позитивними нормами, загальними принципами права, принципом рівності, принципом відсутності зворотної дії в часі адміністративних актів, правом на захист і принципом змагальності, принципом пропорційності» [5].

Зокрема, в італійській правовій системі, де принцип пропорційності був абсолютно невідомий національній правовій традиції, цей принцип поступово почав широко застосовуватися, навіть у випадках, безпосередньо не пов'язаних із правом Союзу. Ефект, який у нашій правовій системі, до того ж, значно посилюється завдяки наданню ст. 1 п. 1 Закону 241/90, пп. 1 Закону 241/90 зі змінами, внесеними у 2005 році.

Як прямо зазначав Суд ЄС у своїй практиці, цей принцип має конституційний характер як загальний принцип, спрямований на обмеження обмежувальних заходів Співтовариства, в тому числі тих, що

приймаються законодавчим органом (див. С. Giust, 17.12.1970, Internationale Handelsgesellschaft, C-11/70, ECR, p. 1970, 1125 et seq.; С. Giust, 24.10.1973, C-5/73, Balkan-Import-Export, in ECR, 1973, 1091 et seq.).

У праві Союзу принцип пропорційності завжди встановлюється як канон дії: однак, як вказує авторитетна доктрина, він може бути встановлений або як загальний принцип права ЄС, визнаний таким усталеною практикою Суду ЄС, або, особливо щодо дій інституцій Союзу, на підставі прямого посилання на нього в Договорі, який, однак, обмежує умови його застосування єдиною вимогою необхідності. В обох випадках вона підпорядковується нормам права Союзу про першочерговість [11].

У сучасній Німеччині принцип пропорційності вважається конституційним, хоча і не отримав нормативного закріплення в Основному законі. Як зазначається в наукових джерелах, Конституційний Суд ФРН виводив його з принципу верховенства права, який у 1965 році у своєму рішенні зазначив: «У Федеративній Республіці Німеччина принцип пропорційності є неписаним конституційним принципом. Він впливає з принципу верховенства права і природи основних прав, оскільки вони відображають загальне право свободи громадянина по відношенню до держави, яке може бути обмежене державними органами лише при переслідуванні абсолютно необхідного суспільного інтересу» [21].

Судження про пропорційність – це триступеневе судження, що складається з судження про доречність, судження про необхідність і, нарешті, судження про адекватність. Подія є доречною, коли вона відповідає поставленій меті. Таким чином, ця оцінка перевіряє абстрактну відповідність засобів, обраних адміністрацією для досягнення мети, що становить суспільний інтерес. Виправданням такої перевірки є не лише захист позицій приватних осіб від можливого втручання з боку влади, а й надання можливості державним операторам здійснювати свої повноваження, забезпечуючи ефективність адміністративних дій, спрямованих на досягнення корисних для суспільства результатів. Таким чином, рішення, що приймаються, повинні не лише ефективно відповідати поставленим цілям, але й передбачати найменше принесення в жертву приватних позицій. Такий контроль також відповідає принципу репрезентативності, оскільки на публічну адміністрацію безпосередньо покладено обов'язок представляти і захищати всю громадськість міста, а тому вона зобов'язана шукати точки рівноваги між різними ситуаціями, присутніми в соціальному контексті [4]. Інша фаза процесу спрямована на роз'яснення необхідності прийнятого акта, а, отже, неминучості вибору, навіть якщо він реалізується шляхом обрання найм'якших засобів серед інших. Тому орган публічної адміністрації повинен звітувати про свої міркування, демонструючи, що він дослідив і проаналізував різні інструменти для досягнення певного публічного інтересу і що він обрав з-поміж них засоби, які найменше шкодять правовим позиціям. Третій і останній етап перевірки стосується адекватності або пропорційності в строгому сенсі, що ставить під сумнів допустимість жертв, які накладаються на окремих громадян в інтересах суспільства.

Стаття 1 Закону 241/1990, після внесення змін до адміністративної процедури у 2005 році, запровадила пропорційність серед принципів, якими мають керуватися адміністративні дії. Сьогодні фундаментальна ідея пропорційності все частіше закріплюється як у міжнародному, так і в національному праві. Найяскравішим прикладом вимоги пропорційності в міжнародному праві, безперечно, є Сиракузькі принципи тлумачення обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийняті Підкомісією з питань запобігання дискримінації та захисту меншин Економічної та Соціальної Ради ООН у 1984 році, які рекомендували застосовувати принцип пропорційності при тлумаченні допустимих обмежень прав людини з метою запобігання запровадженню невинуватених можливостей за допомогою законів про обмеження [20]. На думку інших сучасних науковців, у вітчизняній юридичній літературі домінує таке тлумачення принципу пропорційності: елемент легітимності обмежень прав і свобод людини, збалансування публічних і приватних інтересів; інструмент всебічного захисту прав і свобод людини від будь-якого надмірного втручання з боку влади; основоположний принцип права, покликаний забезпечити баланс інтересів у правовому регулюванні; інструмент визначення та обмеження нормативної свободи урядів і встановлення матеріальних меж втручання органів публічної влади у права інших осіб [18].

Сучасні дослідники принципів адміністративної процедури іноді стверджують про відсутність правового регулювання таких принципів адміністративної процедури, як презумпція правомірності дій та вимог особи, пропорційність та розумність [15]. З цим можна погодитися лише частково. Дійсно, прямого визначення принципу пропорційності в адміністративному законодавстві немає, але посилання на цей принцип міститься в Кодексі адміністративного судочинства України. Зміст принципу пропорційності в адміністративному судочинстві слід шукати в поєднанні двох аспектів балансу публічних і приватних інтересів. По-перше, баланс публічних і приватних інтересів з точки зору процесуальної

економії та повноти і всебічності розгляду і вирішення публічно-правового спору. По-друге, баланс публічних і приватних інтересів при вирішенні публічно-правового спору як відображення в рішенні суду справедливого та розумного поєднання публічних і приватних інтересів. Іншими словами, можна говорити про поєднання матеріального та процесуального аспектів у принципі пропорційності адміністративного судочинства.

Пропорційність – це не просто фактичне, теоретичне (філософське) питання, яке не зустрічається в практиці судів та адміністративних органів, а принцип права, гнучкий принцип, у тому числі конституційного права, і суди загальної юрисдикції, адміністративні суди або Конституційний Суд можуть посилалися на нього для покарання за перевищення повноважень. Аналогічно, органи виконавчої влади застосовуватимуть цей принцип при виданні адміністративних актів [13].

Серед все більш важливих і функціональних загальних принципів публічного права є принцип пропорційності адміністративної діяльності, відповідно до якого права і свободи громадян можуть бути обмежені лише в тій мірі, в якій це необхідно для захисту публічного інтересу. Тому, виходячи з цього принципу, будь-який захід, що вживається публічною адміністрацією, особливо якщо він є не вигідним для бенефіціара, повинен бути необхідним і пропорційним для досягнення мети, визначеної законом.

Що стосується принципу пропорційності адміністративних дій, то секція V Державної ради в рішенні від 20 лютого 2017 року чітко повторила те, що вже було висловлено Державною радою (секція IV, рішення від 22 травня 2013 року, № 964): «Як відомо, принцип пропорційності, що має європейське походження, вимагає від адміністрації вживати заходів, які не виходять за межі того, що є доцільним і необхідним для досягнення переслідуваної мети» [10]. У світлі цього принципу, коли адміністративна дія зачіпає різні інтереси, необхідне належне зважування протилежних потреб, щоб знайти рішення, яке передбачає найменші можливі жертви: у цьому сенсі принцип розглядається як симптоматичний елемент належного здійснення дискреційних повноважень щодо ефективного збалансування інтересів. З огляду на ці передумови, пропорційність не слід розглядати як жорсткий і неперушний канон, а скоріше як правило, що налаштовується, яке передбачає гнучкість адміністративних дій і, в кінцевому підсумку, їх відповідність раціональності та законності. Нарешті, принцип пропорційності слід розуміти «в його етимологічному значенні, а отже, він має стосуватися почуття справедливості та чесності, яке завжди має характеризувати вирішення конкретної справи, не тільки в адміністративному, але й у судовому процесі». Водночас розумність є критерієм, в рамках якого сходяться інші загальні принципи адміністративної діяльності (неупередженість, рівність, належне виконання обов'язків): в силу цього принципу адміністрація повинна дотримуватися директиви операційної раціональності, щоб уникнути свавільних або ірраціональних рішень. В силу цього принципу дії органів публічної влади не повинні викликати осуду з точки зору логіки та відповідності фактам конкретної справи: з цього випливає, що адміністрація, здійснюючи свої повноваження, не може застосовувати норми механічно, а повинна обов'язково реалізовувати їх відповідно до параметрів логічності, пропорційності та доречності. У зв'язку з цим судова практика чітко визначила, що критерій розумності вимагає, щоб зміст превалював над формою за наявності суто формальних або процедурних дефектів щодо позицій, які прийняли таку послідовність, яка дає підстави для законного очікування, що вони є регулярними».

Адміністративна судова практика стверджує, що принцип пропорційності забороняє адміністрації приймати акти, які обмежують правовий обсяг приватних осіб у спосіб, що не є пропорційним суспільним інтересам.

Відповідно до принципу пропорційності, не тільки мета, але й засоби правового регулювання повинні відповідати принципу правової визначеності. Так, «адекватність» засобів правового регулювання вимагає, зокрема, чіткого визначення в законі підстав для обмеження прав і свобод, порядку їх реалізації, а також дискреційних повноважень органів державної влади щодо втручання в ці права і свободи. Такі критерії визначені, зокрема, практикою Європейського суду з прав людини та конституційними процедурами.

Суд ЄС посилався на принцип пропорційності для обґрунтування своїх рішень у справах про відповідність національного законодавства держав-членів ЄС міжнародно-правовим актам ЄС [19]. Лише згодом принцип пропорційності разом із принципом субсидіарності почали використовувати для визначення меж компетенції органів ЄС.

Принцип пропорційності відіграє важливу роль у практиці Європейського суду з прав людини. Дослідники (С. ван Другенброк і П. Мусні) стверджують, що «будучи тісно пов'язаним з принципом

ефективного захисту, принцип пропорційності є найсильнішим оплотом проти зловживання доктриною вільного розсуду». Для того, щоб оцінити пропорційність втручання у право, необхідно визначити його вплив на право, причини втручання, важливість місцевих обставин та складність об'єктивної оцінки відповідних прав та інтересів. Держави є тими, що виправдовують таке втручання. Причини мають бути «суттєвими та достатніми (обґрунтованими)», необхідність обмеження має бути «переконливо встановленою», будь-який виняток має бути «чітко визначеним», а втручання має відповідати «нагальній суспільній потребі».

Застосування цього принципу ЄСПЛ розглядає, зокрема, в контексті права на свободу вираження поглядів. Так, у справі *Cumrănă i Mazăre* проти Румунії [3], ухвалюючи рішення про засудження та дискваліфікацію журналістів за наклеп, ЄСПЛ зазначив: «120. Хоча перешкодження національними органами влади праву заявників на свободу вираження поглядів може бути виправдане нагальною необхідністю відновлення балансу між різними конкуруючими та врівноважуваними інтересами, кримінальне покарання та супутні заборони, накладені національними судами, були явно непропорційними за своїм характером і тяжкістю законній меті, яку переслідувало засудження заявників за образу та наклеп. 121. Суд встановив, що у цій справі національні суди вийшли за межі того, що можна назвати «необхідним» обмеженням свободи вираження поглядів заявників».

Таким чином, відповідно до принципу пропорційності, юридичні дії та державні рішення повинні відповідати наступним трьом критеріям: доречність – відповідність засобів, призначених для досягнення мети держави, такій меті (неможливість застосування заборонених засобів, наприклад, тортур; оцінка легітимності мети засобів, яка повинна випливати з конституції та законів; належне обґрунтування засобів та їх необхідності для досягнення мети); необхідність – використання засобів, які найменше обмежують право особи; пропорційність. Тест на пропорційність також передбачає порівняння інтенсивності втручання з переслідуваною метою.

У справі «*Брумареску проти Румунії*» ЄСПЛ встановив, що вилучення майна у особи є законним лише тоді, коли воно здійснюється в інтересах суспільства та на підставі, передбаченій законом. Інший приклад. Конфлікт між свободою преси та захистом престижу і незалежності судової влади був предметом численних судових рішень. Судова практика підкреслює, що в інтересах збереження авторитету судової влади необхідно уникати ситуацій, коли преса, не чекаючи закінчення судового розгляду, сама вирішує справу [2]. Іншими словами, обмеження свободи вираження поглядів у таких випадках слід визнавати пропорційним реалізації стандарту здійснення правосуддя виключно судом, оскільки шкода від такого обмеження є меншою, ніж можливість введення громадськості в оману щодо конкретного судового процесу. У Чеській Республіці, навпаки, ЗМІ мають право публікувати інформацію, яка слугує суспільним інтересам, зокрема інформацію про випадки корупції або інші правопорушення, вчинені державними службовцями, отриману шляхом перехоплення телефонних розмов або в інший спосіб. Таким чином, у цій справі обмеження права на конфіденційність з метою отримання загального блага було визнано пропорційним.

У справі «*Уейт і Кеннеді проти Німеччини*» [7] ЄСПЛ постановив: «59. Суд нагадує, що право на доступ до суду, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, не є абсолютним і може бути обмежене; це є допустимим, оскільки право на доступ до суду за своєю природою вимагає державного регулювання. У цьому випадку Договірні держави користуються певною свободою розсуду, хоча остаточне рішення щодо дотримання Конвенції залишається за Судом. Необхідно довести, що застосовані обмеження не обмежують і не скорочують доступ, наданий особі, таким чином або в такій мірі, що втрачається сама суть права. Крім того, обмеження не буде сумісним зі статтею 6 § 1, якщо воно не переслідує законну мету і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і переслідуваною метою».

Конституційний суд Румунії у кількох рішеннях встановив, що пропорційність є конституційним принципом і має бути визнана такою (Рішення № 139/1994). Конституційний суд підтвердив необхідність законодавчого встановлення об'єктивних критеріїв принципу пропорційності: «необхідно, щоб законодавчий орган встановив об'єктивні критерії, що відображають вимоги принципу пропорційності» [17].

У справі *C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional*, Суд розглядає обмежувальний характер свободи надання послуг у зв'язку з можливим обґрунтуванням запровадження національної монополії на проведення азартних ігор через Інтернет. *Bwin* – відома компанія, яка займається організацією азартних ігор в Інтернеті, заснована в Гібралтарі. Ця компанія разом з Португальською професійною

футбольною лігою («Ліга») була оштрафована за організацію ставок в Інтернеті та їх просування в Інтернеті. Ці штрафи були обґрунтовані португальським законодавством, яке надає монополію Департаменту азартних ігор Santa Casa da Misericórdia de Lisboa («Санта-Каса»), що управляє азартними іграми в Португалії. Суд нагадує, що мета боротьби зі злочинністю, на яку посилається Португалія, може становити переважну причину в суспільних інтересах, здатну виправдати обмеження, про які йдеться, і що цей захід вважається доцільним з метою захисту споживачів від шахрайства. На завершення, Суд у багатьох справах підкреслював, що оцінка доцільності тісно пов'язана з конкретними фактами та обставинами справи. З цієї причини такий аналіз зазвичай покладається на відповідні органи Співтовариства або національні органи влади, або, в рамках попереднього провадження, на національні суди. Підсумовуючи вищесказане, незважаючи на те, що ці так звані стадії тестування широко визнані в законодавстві інших держав-членів, Європейський суд, схоже, не поспішає їх використовувати.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що на даний час наука адміністративного права та адміністративне законодавство не мають усталеного підходу щодо створення механізмів забезпечення реалізації принципу пропорційності в адміністративних процедурах щодо накладення санкцій на фізичних осіб. Значна частина нормативних конструкцій щодо накладення санкцій на юридичних осіб в адміністративних процедурах взагалі не передбачає реалізації принципу пропорційності або передбачає її в дуже обмеженій формі. Найефективнішим і найпростішим у реалізації є метод «поступової пропорційності», який полягає в поступовому застосуванні санкцій, від відносно м'яких до найсуровіших, за умови неефективності попередніх, а потім до абсолютної реалізації санкцій.

Література

1. Sweet A.S., Mathews J. Proportionality Balancing and Global Constitutionalism. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2008. 47 (1), pp. 73–165.
2. Affaire Brumărescu v. Roumanie. Requête n° 28342/95. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62891>.
3. Affaire Cumpănă et. Mazăre v. Roumanie. Requête no 33348/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67817>.
4. Annamaria Cuomo. *Principio di ragionevolezza e principio di proporzionalità: il lascito storico di quella scintilla rivoluzionaria*. URL: <https://officeadvice.it/riflessioni-giuridiche/principio-di-ragionevolezza-e-principio-di-proporzionalita-differenze-e-collegamenti/>.
5. Iorgovan Antonie. Cuvânt înainte la: Dana Apostol Tofan, Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice, Ed. All Beck, București, 1999. p. 296.
6. Calmes Sylvia. Du principe de protection de la confinase légitime en droits allemand, communautere et français. Paris: Dalloz, 2001. p. 249.
7. Case of Waite and Kennedy v. Germany. Application no. 26083/94. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58912>.
8. Coviello P. El principio de proporcionalidad en el procedimiento administrativo. *Derecho PUCP*. 2011. 67, pp. 139–153.
9. Decizia nr. 139/1994, publicată în M. Of. nr. 353/1994. URL: <http://www.legex.ro/Decizia-139-1994-5296.aspx>.
10. Enrico Michetti della sentenza del Consiglio di Stato Sez. V del 20.2.2017 URL: <https://www.gazzettaamministrativa.it/servizicu/bancadatigari/viewnews/788f049a-f9ee-11e6-afba-5b005dcc639c>.
11. Francesco Nicotra. Azione amministrativa e principio di proporzionalità: l'intervento di Palazzo Spada. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2015/09/07/principio-di-proporzionalita>.
12. G. Ress, Der 11 Amicus Curiae Issue 19 July 1999 12 Grundsatz der Verhältnismässigkeit im deutschen Recht, în H. Kutscher (Joint ed.), Der Grundsatz der Verhältnismässigkeit in europaischen Rechtsordnung, 1985, p. 10.
13. Gabriel-Valeriu Pașcui. Principiul proporționalității în dreptul administrativ. *JBC NR. 2*. 2021. URL: <https://www.baroul-cluj.ro/wp-content/uploads/2021/12/pascui.pdf>.
14. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 September 2009. Liga Portuguesa de Futebol Profissional and Bwin International Ltd v Departamento de Jogos da Santa Casa da Misericórdia de Lisboa. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-42/07>.
15. Криворучко І. В. Правове закріплення принципів адміністративної процедури в Україні: стан, перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 14. С. 116–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_14_22.
16. Legge sul procedimento amministrativo. Legge n. 241/1990 aggiornata alla L. 13 giugno 2023, n. 68. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/12/09/legge-sul-procedimento-amministrativo>.
17. Marius Andreescu. Principii si valori constituționale, ed. Universul Juridic. 2016.
18. Шевченко С. В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 1. С. 103–110. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_1_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_1_20)

19. Штефан О. О. Принцип пропорційності в цивільному судочинстві України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 2018/2(1), с. 116–121.
20. The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, 1984. URL: <https://www.icj.org/resource/siracusa-principles-on-the-limitation-and-derogation-provisions-in-the-international-covenant-on-civil-and-political-rights/>.
21. Євгошук Ю. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90–101.
22. Yutaka ARAI-Takahashi. *proportionality – a German approach. Amicus curiae*, 1999. p. 2.

References

1. Sweet, A.S., & Mathews, J. (2008). Proportionality Balancing and Global Constitutionalism. *Columbia Journal of Transnational Law*, 47 (1), 73–165 [in English].
2. *Affaire Brumărescu v. Roumanie*. Requête n° 28342/95. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62891> [in French].
3. *Affaire Cumpănă et. Mazăre v. Roumanie*. Requête no 33348/96. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67817> [in French].
4. Annamaria Cuomo. *Principio di ragionevolezza e principio di proporzionalità: il lascito storico di quella scintilla rivoluzionaria [Principle of reasonableness and principle of proportionality: the historical legacy of that revolutionary spark]*. Retrieved from: <https://officeadvice.it/riflessioni-giuridiche/principio-di-ragionevolezza-e-principio-di-proporzionalita-differenze-e-collegamenti/> [in Italian].
5. Iorgovan Antonie. (1999). *Cuvânt înainte la: Dana Apostol Tofan, Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice [Foreword to Dana Apostol Tofan, Discretionary power and excess of power of public authorities]*, Ed. All Beck, București, p. 296. [in Romanian].
6. Calmes Sylvia. (2001). *Du principe de protection de la conținere legitimă en droits allemand, communautaire et français [The principle of protection of legitimate conținere in German, Community and French law]*. Paris: Dalloz, pp. 249 [in French].
7. *Case of Waite and Kennedy v. Germany*. Application no. 26083/94. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58912> [in English].
8. Coviello, P. (2011). *El principio de proporcionalidad en el procedimiento administrativo [The principle of proportionality in the administrative procedure]*. *Derecho PUCP*, (67), 139–153 [in Portuguese].
9. Decision No 139/1994, published in M. Of. No 353/1994. Retrieved from: <http://www.legex.ro/Decizia-139-1994-5296.aspx> [in Romanian].
10. Enrico Michetti della sentenza del Consiglio di Stato Sez. V [Enrico Michetti of the judgment of the Council of State Sec. V] of 20.2.2017. Retrieved from: <https://www.gazzettaamministrativa.it/servizicu/bancadati/gari/viewnews/788f049a-f9ee-11e6-afba-5b005dcc639c> [in Italian].
11. Francesco Nicotra. *Azione amministrativa e principio di proporzionalità: l'intervento di Palazzo Spada [Administrative action and the principle of proportionality: the intervention of Palazzo Spada]*. Retrieved from: <https://www.altalex.com/documents/news/2015/09/07/principio-di-proporzionalita> [in Italian].
12. G. Ress. (1985). The 11 Amicus Curiae Issue 19 July 1999 12 Principle of Verhältnismässigkeit in German Law, in H. Kutscher (Joint ed.), *The principle of proportionality in the European legal order*. p. 10. [in German].
13. Gabriel-Valeriu Pașcui. (2021). *Principiul proporționalității în dreptul administrativ [The principle of proportionality in administrative law]*. JBC NR. 2 Retrieved from: <https://www.baroul-cluj.ro/wp-content/uploads/2021/12/pascui.pdf> [in Romanian].
14. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 September 2009. *Liga Portuguesa de Futebol Profissional and Bwin International Ltd v Departamento de Jogos da Santa Casa da Misericórdia de Lisboa*. Retrieved from: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-42/07> [in English].
15. Kryvoruchko, I.V. (2017). *Pravove zakriplennia pryntsyviv administratyvnoi protsedury v Ukraini: stan, perspektyvy [Legal consolidation of administrative principles procedures in Ukraine: status, prospects]*. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 14, 116–121. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_14_22 [in Ukrainian].
16. Legge sul procedimento amministrativo [Law on Administrative Procedure. Law] No 241/1990 updated to L. 13 giugno 2023, n. 68. Retrieved from: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/12/09/legge-sul-procedimento-amministrativo> [in Italian].
17. Marius Andreescu. (2016). *Principii si valori constituționale [Constitutional Principles and Values]*, ed. Universul Juridic/ [in Romanian].
18. Shevchenko, S.V. (2019). *Pryntsyv proporsynosti u vitchyzniani doktryni prava: dyskusiini ta malodoslidzheni aspekty [The principle of proportionality in the domestic doctrine of law: discussion and little-studied aspects]*. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky*, Vol. 30(69), № 1, 103–110. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_1_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_1_20) [in Ukrainian].

19. Shtefan, O.O. (2018). Pryntsyp proporsiiinosti v tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy [The principle of proportionality in civil proceedings in Ukraine]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka»*, 2 (1), 116–121. Retrieved from: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> [in Ukrainian].

20. The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, 1984. Retrieved from: <https://www.icj.org/resource/siracusa-principles-on-the-limitation-and-derogation-provisions-in-the-international-covenant-on-civil-and-political-rights/> [in English].

21. Yevtoshuk, Yu. (2011) Pryntsyp proporsiiinosti u praktytsi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [The principle of proportionality in the practice of the Constitutional Court of Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*, 1, 90–101 [in Ukrainian].

22. Yutaka ARAI-Takahashi. (1999). *Proportionality – a German approach*. Amicus curiae, p. 2. [in English].